

**ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Подано результати дослідження економічної ефективності роботи підприємств харчової промисловості Житомирської області. Описано вплив організаційної культури на стан підприємств харчової промисловості.

The paper covers the result of the investigation of economic efficiency of food industry enterprises. The paper highlights the influence of organizational culture on the state of food industry enterprises.

Ключові слова: харчова промисловість, економічна ефективність, організаційна культура

Постановка проблеми. Харчова промисловість відіграє важливу роль у економіці Житомирської області, в цій галузі виробляється третина обсягу реалізованої продукції промисловості Житомирщини. Питома вага Житомирської області у загальнодержавному випуску основних видів продукції промисловості є достатньо високою і залишається майже стабільною протягом 2003-2007 рр. Зокрема, область у 2007 р. забезпечила 17,2% загальнодержавного випуску морозива і харчового льоду, 9,3% - масла вершкового, 7,3% - яловичини і телятини, 7,0% - сирів жирних, 7,0% - шоколаду та виробів із вмістом какао, 4,8% - сирів свіжих та кисломолочних, 4,1% - кондитерських виробів без вмісту какао.

Проте в цілому економічна ефективність діяльності підприємств харчової промисловості є незадовільною: показник рентабельності є низьким і має тенденцію до зниження, зростає ступінь зносу основних засобів, знижуються індекси зростання продуктивності праці та обсягу виробленої продукції, високою є частка збиткових підприємств, 84 підприємства протягом аналізованого періоду припинили свою діяльність. Тому необхідно знайти

причини таких негативних явищ в економіці харчової промисловості Житомирської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-економічні проблеми розвитку харчової промисловості досліджують такі вчені як: Б. М. Данилишин, Л. В. Дейнеко, О. А. Коваленко, Д. Ф. Крисанов, Г. М. Тарасюк, Е. І. Шелудько та інші. [2; 3; 7]. Проте у більшості цих досліджень основний акцент робиться на макроекономічних аспектах розвитку харчової промисловості. Тому проблема розвитку галузі на регіональному рівні, зокрема, в Житомирській області, потребує додаткового вивчення. Крім того, актуальним є питання впливу організаційної культури на економічну ефективність підприємств харчової промисловості.

Постановка завдання. Завданням даної публікації є оцінка сучасного стану і перспектив розвитку підприємств харчової промисловості Житомирської області, а також вплив організаційної культури на економічну ефективність підприємств галузі.

Результати досліджень. У Житомирській області існує тенденція до зменшення кількості підприємств, які здійснюють виробництво харчових продуктів і напоїв. Так, у 2007 р. в області діяло 200 підприємств з виробництва харчових продуктів і напоїв, у порівнянні із 2003 р. їх кількість скоротилась на 84 підприємства або в 1,42 рази. Протягом аналізованого періоду припинили свою діяльність значна частина підприємств, які здійснювали переробку і консервування овочів і фруктів, виробництво молочних продуктів і морозива, виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, цукру і хлібобулочних виробів.

Значна частина основних показників розвитку харчової промисловості Житомирщини за період 2003-2007 рр. має позитивну динаміку: обсяг реалізованої продукції (у фактичних цінах) зріс у 2,1 рази, вартість основних виробничих засобів - у 1,7 рази, середньомісячної заробітної плати - у 2,8 рази, зменшилась частка збиткових підприємств на 7,1 п. п. та середньорічна кількості працюючих на 13%. Проте рентабельність операційної діяльності, яка

значно зросла у 2004 р. у порівнянні із попереднім (у 1,5 рази), у 2006-2007 рр. опустилась нижче рівня 2003 р. (табл. 1), що було спричинене зростанням операційних витрат.

Таблиця 1
Основні показники розвитку виробництва харчових продуктів, напоїв
у Житомирській області у 2003–2007 рр.

Показники	Роки					Відхилення показників за 2007 - 2003 рр.	
	2003	2004	2005	2006	2007	Абс., +/-	Відн., разів
Обсяг реалізованої продукції (у фактичних цінах), млн. грн.	1147,6	1541,3	1884,5	1960,4	2389,8	1 242,2	2,08
Основні засоби (у фактичних цінах, на кінець року), млн. грн.	792,3	858,7	1033,2	1135,1	1398,2	605,9	1,76
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.	22381,3	43737,6	37329,1	26210,8	22026,7	- 354,6	0,98
Рентабельність операційної діяльності, %	2,7	4,0	3,5	2,6	2,6	-0,10 п. п.	-
Частка збиткових підприємств, %	43,1	45,7	36,2	40,4	36,0	- 7,1 п. п.	-
Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	19,3	19,4	19,7	20,2	16,8	-2,5	0,87
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	389,2	507,6	651,0	793,5	1089,9	700,73	2,80

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області [6]

Негативно позначається на розвитку харчової промисловості незадовільний стан матеріально-технічної бази підприємств. Ступінь зносу основних засобів протягом аналізованого періоду збільшився і становив у 2007 р. 42,3%. За видами економічної діяльності цей показник варіював в широких межах: від 19,5% на підприємствах з виробництва рибних продуктів до 72,9% на підприємствах з виробництва олії та тваринних жирів. Протягом аналізованого періоду показник зносу основних засобів суттєво знизився на підприємствах з перероблення і консервування овочів і фруктів, незначне зниження відбулось на підприємствах з виробництва м'яса та м'ясних

продуктів, виробництві готових кормів для тварин, виробництві продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів (рис. 1). Суттєве підвищення показника зносу основних засобів відмічається на підприємствах з виробництва молочних продуктів і морозива та підприємствах з виробництва олії та тваринних жирів, що є надзвичайно негативною тенденцією.

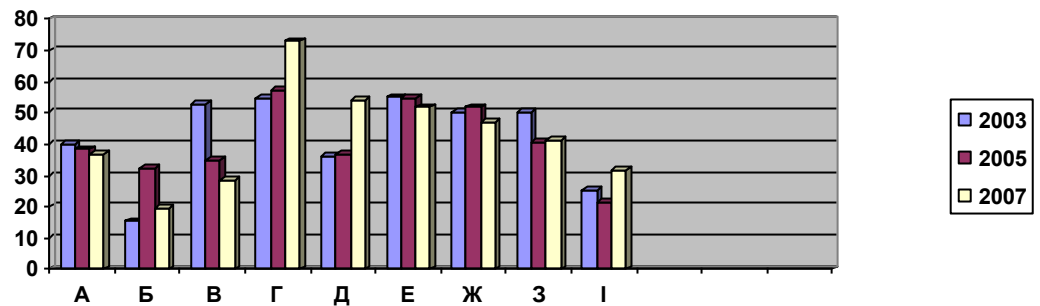

Рис. 1. Ступінь зносу основних засобів виробництва харчових продуктів і напоїв за видами діяльності у Житомирській області у 2003-2007 рр.

А – виробництво м'яса та м'ясопродуктів; Б – виробництво рибних продуктів; В – перероблення та консервування овочів і фруктів; Г – виробництво олії та тваринних жирів; Д – виробництво молочних продуктів і морозива; Е – виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів; Ж – виробництво готових кормів для тварин; З – виробництво інших харчових продуктів; І – виробництво напоїв

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області [6]

Певного покращення матеріально-технічної бази підприємств харчової промисловості протягом аналізованого періоду вдалося досягти за рахунок залучення інвестицій в основний капітал. І хоча темпи залучення інвестицій у 2006 – 2007 рр. зменшились, проте їх обсяг є достатньо значним. У 2007 р. у харчову галузь надійшло 159,2 млн. грн. інвестицій, з них основна частина (35,8%) – на підприємства з виробництва молочних продуктів і морозива, 27,2% - на підприємства з виробництва напоїв, 11,3% - на підприємства з виробництва кондитерських виробів, 7,2% - на підприємства з виробництва м'яса та м'ясних виробів.

Темп нарощування обсягів виробництва за період 2003-2004 рр. на більшості підприємств харчової промисловості уповільнився. Якщо в 2003 р. приріст складав 30,5%, то в 2007 р. – лише 6,5%. Приріст обсягу виробництва в 2007 р. спостерігався на підприємствах з виробництва рибних продуктів (42%), підприємствах з виробництва продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів (30,4%), виробництва молочних продуктів і морозива (17,9%), виробництва какао, шоколаду та цукристих виробів (17,2%), виробництва м'яса та м'ясних продуктів. У інших галузях харчової промисловості Житомирської області спостерігався спад виробництва, який в окремих випадках був дуже значним: 51,1% - у виробництві цукру та 95,4% - у переробленні та консервуванні овочів і фруктів. Скорочення обсягів виробництва у значній частині галузей харчової промисловості негативно впливає на динаміку продуктивності праці в галузі в цілому. Якщо в 2003 р. індекс продуктивності праці підприємств з виробництва харчових продуктів і напоїв становив 124,5, то в 2007 р. – 119,7.

Протягом 2003- 2007 рр. харчова галузь була прибутковою. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування зріс у 2004 р майже вдвічі, а протягом 2005 – 2007 рр. спостерігаємо його поступове зниження до рівня 2003 р. Більшість галузей харчової промисловості протягом аналізованого періоду працювали нестабільно. Такі галузі як перероблення та консервування овочів і фруктів, виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалю та крохмальних продуктів, виробництво пива були збитковими протягом 2003-2007 рр. Традиційно прибутковими є такі галузі як виробництво молочних продуктів і морозива, виробництво какао, шоколаду та цукристих кондитерських виробів.

Вважаємо, що керівництво підприємств харчової промисловості приділяє недостатньо уваги внутрішнім факторам розвитку, не забезпечує належний рівень стратегічного планування, оцінки і формування організаційної культури. Аналіз інформації про стан корпоративного управління, представленої у складі обов'язкової звітності акціонерних товариств, свідчить, що на жодному із

підприємств харчової промисловості стратегічне управління не здійснюється належним чином: у складі спостережної ради відсутній комітет із стратегічного планування (більше того, функція стратегічного планування в більшості випадків взагалі на спостережну раду не покладається), до членів спостережної ради у Статуті відсутні будь-які професійні вимоги, відсутній кодекс корпоративного управління [8]. Аналогічні висновки подає Тарасюк Г. М. на основі результатів соціологічного опитування серед керівників підприємств Житомирської області: самі керівники оцінюють рівень планування на своїх підприємствах як середній і нижче середнього, стан стратегічного планування - незадовільним, а серед факторів впливу на розвиток підприємства керівники надають першочергове значення чинникам макросередовища, в той час як внутрішні чинники, згідно даних анкетування, займають останнє місце [7, с.164-165; 239-243]. Отже, такі важливі інструменти як стратегічне управління та організаційна культура використовується керівництвом підприємств харчової промисловості лише частково.

За умов високої конкуренції саме організаційна культура може дати підприємству значні економічні переваги. Управління трудовими ресурсами на основі організаційно-культурного підходу широко застосовується в різних країнах світу і дає можливість підприємствам випередити своїх конкурентів за темпами росту доходів і створенню клієнтської бази [4, с.334-335]. Результати багатьох досліджень свідчать, що організаційна культура є вагомим стратегічним інструментом, адже «конкурентам важко імітувати нематеріальну (на відміну від фінансової і матеріальної) складову успіху, що робить її джерелом суттєвих конкурентних переваг» [5, с.39]. Крім того, за даними наукових досліджень на базі промислових підприємств, діагностика «організаційної культури дозволяє прогнозувати і виділяти найнебезпечніші, з точки зору формування опору, підрозділи організації і групи співробітників» [1], що має надзвичайно важливе значення в інноваційному менеджменті і здійсненні організаційного розвитку підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток харчової промисловості Житомирської області протягом 2003 – 2007 рр. характеризувався наявністю проблем як економічного, так і організаційно-культурного характеру. Розв'язання цих проблем можливе за умови використання у практиці управління стратегічного планування та формування організаційної культури. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення стану і перспектив розвитку харчової промисловості в Україні, оцінку впливу організаційної культури на конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості.

Література:

1. Кириченко В. Прогнозування поведінки персоналу в період змін на підприємстві // Соціальна психологія. – 2004. - №2 (4). – С.122-133.
2. Пріоритети інноваційного розвитку АПК України: наукова доповідь/ Юзефович А. Е. , Крисанов Д. Ф. – К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 55 с.
3. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку/ Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, П. І. Коренюк, Е. І. Шелудько; За ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К.: Наук. Думка, 2007. – 276 с.
4. Роббинз Ст. П. Основы организационного поведения: Пер. с англ. - 8-е изд.: – М.: Изд. дом «Вильямс», 2006. – 448 с.
5. Сперанский В. И. Современные технологии управления персоналом: Уч.-практ. Пособие. – М.: Альфа-Пресс, 2008. – 496 с.
6. Статистичний збірник «Виробництво харчових продуктів і напоїв у Житомирській області». – Ж.: Головне управління статистики у Житомирській області, 2008. – 90 с.
7. Тарасюк Г. М. Потенціал підприємств харчової промисловості Житомирської області: основні тенденції і планування розвитку: Монографія // Г. М. Тарасюк. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 277 с.
8. Інтернет-ресурс: <http://www.smida.gov.ua> – система розкриття інформації на фондовому ринку України